

Artur Wildhardt

Biblioteka Filologii Angielskiej
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Słowo poddane technologii¹

Kuźmina Dariusz, Ochmański Mikołaj (red. nauk.),
Książka i technologie, Warszawa, 2016.

Na przestrzeni dziejów kształtowały się procesy, które zmieniały formę książki, sposoby jej wytwarzania, dystrybucji, reklamy czy też badania recepcji czytelniczej. Książka od zawsze wpływała na swoich odbiorców, ale to również sami czytelnicy i twórcy poszukiwali jej nowych odmian w zmieniającym się świecie. Droga od rękopisu do e-booka to podróż, w którą zabierają nas autorzy artykułów składających się na całość prezentowanej publikacji. Książka pod redakcją Dariusza Kuźmina i Mikołaja Ochmańskiego porusza m.in. problematykę: historii drukarstwa, zarządzania wydawnictwem, współczesnego księgarstwa. Dotyka zagadnień społecznych, aspektów psychologicznych i historycznych. Rozważania autorów dotyczą procesów powstawania i rozpowszechniania książki, opisu bibliograficznego, a także szeroko pojętej promocji i polityki wydawniczej. Przedstawiona problematyka obejmuje okres od średniowiecza po współczesność, zaliczając książkę do czynników mających istotny wpływ na rozwój społeczeństwa, świata i mediów. Jak przekonują redaktorzy, publikacja jest zbiorem artykułów, których punktem centralnym jest wzajemne przenikanie się dwóch tytułowych pojęć, czyli książki i technologii.

Praca zbiorowa *Książka i technologie* składa się z dziewięciu artykułów, których krótkie omówienia zamieszczono poniżej. Pierwszy artykuł Katarzyny Chmielewskiej pt. *Książka i jej rola w życiu zakonnika w relacji autorów średniowiecznych kronik klasztornych*, poświęcony jest roli książki w życiu średniowiecznej wspólnoty klasztornej. Analizie poddane zostały kronikarskie wzmianki dotyczące księzek, ich rodzaju i sposobu wykonania. Jako źródła wykorzystano reguły św. Augustyna oraz trzy kroniki klasztorne kanoników regularnych spisane

¹ Ong Walter J., *Oralność i piśmienność: słowo poddane technologii*, Lublin, 1992.

w okresie późnego średniowiecza na Śląsku. Wszystkie z wymienionych kronik są przykładem dziejopisarstwa klasztornego przedstawiającego historię klasztoru lub domu zakonnego. Są one cennym źródłem informacji o roli i znaczeniu książki w życiu zakonników. Jak zostało wykazane w publikacji, książka była nie tylko podstawowym narzędziem pracy umysłowej oraz formą uczestnictwa w kulturze, ale stała się również integralną częścią życia zakonnego. Autorka w niebanalny sposób przybliżyła nam świat średniowiecznych skryptoriów i bibliotek, zamieszczając m.in. opis pożaru biblioteki i walki zakonników o uratowanie jak największej ilości ksiąg.

Kolejny tekst, autorstwa Piotra Trofiłowskiego, pt. *Najmniej poczytne z książek autora bestsellerów – uwagi na marginesie badań nad „Turcykami” Stanisława Orzechowskiego* traktuje o czytelnictwie i komunikacji społecznej w Polsce XVI w., biorąc za punkt odniesienia *Turcyki* kanonika przemyskiego Stanisława Orzechowskiego. „Stanowi podstawę do sformułowania wniosków związanych z książką i technologią oraz badaniami interdyscyplinarnymi prowadzonymi w ramach bibliologii i informatologii”². W artykule wykazano, że posługując się metodami bibliologii można częściowo podważyć opinie historyków literatury w kwestii popularności recepcji pisarstwa Orzechowskiego. Ciekawą stroną badań autora publikacji jest poszukiwanie *Turcyków* w polskich bibliotekach cyfrowych i sformułowanie na tej podstawie wniosku o konieczności udostępnienia wszystkich dzieł Orzechowskiego, co w konsekwencji umożliwi rzetelną analizę jego twórczości.

Artykuł Anny Zdanowicz pt. *Tanie stereotypowe wydania literatury polskiej Hipolita Wawelberga a „rewolucja stereotypii” w XIX wieku* podkreśla ogromne znaczenie wprowadzenia druku stereotypowego dla szerokiego rozpowszechnienia książek w XIX w. Autorka artykułu stawia pytanie, czy zastosowanie stereotypii w Polsce nie miało większego znaczenia dla rozwoju czytelnictwa niż wynalazek druku. Przybliżona zostaje działalność Hipolita Wawelberga, uznawanego za „ojca” polskich tanich wydań literatury, pomysłodawcy edycji dzieł Adama Mickiewicza, Henryka Sienkiewicza, Bolesława Prusa i Elizy Orzeszkowej opublikowanych pod koniec XIX w. Porównane zostają ceny tych wydań z innymi dostępnymi na rynku księgarskim edycjami. Spostrzeżenia będące ich wynikiem jeszcze bardziej podkreślają egalitarne podejście Wawelberga w myśleniu o czytelnikach książek. W sformułowanych przez Zdanowicz wnioskach końcowych na pierwsze miejsce wysuwa się kwestia niskich nakładów książek, co w efekcie sprawiło, że stereotypia nie stała się popularnym narzędziem wśród wydawców.

Następnym artykułem w publikacji jest tekst autorstwa Elżbiety Pokorzyńskiej pt. *Nowatorstwo w introligatorstwie w XIX wieku*. Z uwagi na niski poziom

² Trofiłowski Piotr, *Najmniej poczytne z książek autora bestsellerów: uwagi na marginesie badań nad „Turcykami” Stanisława Orzechowskiego*. W: Kuźmina Dariusz, Ochmański Mikołaj (red. nauk.), *Książka i technologie*, Warszawa, 2016, s. 25.

wiedzy na ten temat w Polsce, autorka sięgnęła do obcojęzycznych materiałów źródłowych oraz informacji sieciowych dotyczących przemian w technologii oprawy XIX w. Analizie poddano rozwój oprawy wydawniczej w sferze organizacji produkcji, technik oprawy, materiałoznawstwa i maszynoznawstwa. „Omówiono wiele nietypowych technik introligatorskich, między innymi: druk na oprawach, transfer, transparent vellum i vellucent (transparentność pergaminu), relief, oprawa celuloidowa”³. Warto podkreślić, że autorka bardzo dokładnie opisuje każdą z technik. Zważywszy na małą liczbę publikacji dotyczących tego tematu, artykuł zasługuje na tym większą uwagę. Przedstawione zostały w nim nowe wynalazki oraz techniki oprawy wspomagające proces introligatorski. Jak zauważa autorka, przedstawione nowości były odpowiedzią branży introligatorskiej na potrzeby zmieniającego się rynku wydawniczego oraz gusty estetyczne epoki w dynamicznie zmieniającym się świecie książki.

Podobna tematyka została podjęta w artykule Ewy Dąbrowskiej pt. *Amerykańska oprawa płócienna z przełomu XIX i XX w. z księgozbioru Szymona Deptuły w Bibliotece Jagiellońskiej*. W interesujący sposób przedstawiono historię płóciennych opraw wydawniczych w Stanach Zjednoczonych. Zaprezentowane wnioski sformułowano na podstawie dostępnej literatury oraz baz opraw wydawniczych opracowanych przez amerykańskie biblioteki uniwersyteckie. Na przykładzie wspomnianej już kolekcji Szymona Deptuły z Uniwersytetu Wisconsin pokazano trendy i style zdobnictwa opraw. Wykazano również, jak duży wpływ na kształtowanie zdobnictwa opraw w „złotej erze introligatorstwa amerykańskiego” mieli artyści będący przedstawicielami nowych trendów w sztuce. Ciekawostką stanowi fakt, że zapoczątkowany w tamtych latach proces „zakończony został w pierwszych dziesięcioleciach XX wieku rozwojem papierowych obwolot”⁴. Zarówno ten, jak i poprzedni artykuł, stanowią ważny głos w dyskusji nad — co warto podkreślić — rzadko podejmowaną kwestią opraw masowych.

Celem artykułu Jacka Ladoruckiego pt. *W stronę dynamiki książki. Multimedialne aspekty typografii futurystycznej w Polsce międzywojennej* była „analiza wybranych przykładów książek futurystycznych i pokazanie środków ekspresji graficznej”⁵. Jak dowodzi autor opracowania, książka jako medium konwencjonalne poddawana jest przez futurystów oryginalnemu procesowi kreowania wewnętrznej przestrzeni i dynamizowania ustalonych kanonów typografii. Rozwiązania graficzne wydawanych książek często nawiązują do twórczości autorów i stanowią dodatkowy pomost łączący wyobraźnię czytelnika z prze-

³ Pokorzyńska Elżbieta, *Nowatorstwo w introligatorstwie w XIX wieku*. W: Kuźmina Dariusz, Ochmański Mikołaj (red. nauk.), *Książka i technologie*, Warszawa, 2016, s. 67.

⁴ Dąbrowska Ewa, *Amerykańska oprawa płócienna z przełomu XIX i XX w. z księgozbioru Szymona Deptuły w Bibliotece Jagiellońskiej*. W: Kuźmina Dariusz, Ochmański Mikołaj (red. nauk.), *Książka i technologie*, Warszawa, 2016, s. 88.

⁵ Ladorucki Jacek, *W stronę dynamiki książki. Multimedialne aspekty typografii futurystycznej w Polsce międzywojennej*. W: Kuźmina Dariusz, Ochmański Mikołaj (red. nauk.), *Książka i technologie*, Warszawa, 2016, s. 109.

Redakcja naukowa:

Dariusz Kuźmina
Mikołaj Ochmański

her ist vnser hulfer vnde
vnsir beschirmer ist her
ma meo letabitur cor
nostrum et in nomine s
saculo eius sperauimus
Bo wnem weselcz se bo
dze serce nasze ywiego f
swote ymo puali iesim
Ten in ym wstrewit wnt

KSIAŻKA i TECHNO- LOGIE

żywaną lekturą. Jest to swoista gra książką czyli kreacje wewnętrznych przestrzeni lektury. Niewątpliwie, jak podkreślono w publikacji, sztuka futurystów dawała asumpt do kolejnych eksperymentów: ekspresjonistów, formistów i konstruktywistów, jak również przedstawiciele nurtu nowej typografii.

Tomasz Umerle w artykule pt. *Humanistyczne laboratoria — o wytwarzaniu naukowej informacji literackiej (na marginesie pracy przy Polskiej Bibliografii Literackiej)* podejmuje „zagadnienie wykorzystania teoretycznej koncepcji laboratorium w refleksji nad współczesną humanistyką”⁶. Zaprezentowane są w nim dwa odmienne rozumienia humanistycznego laboratorium. Pierwsze z nich traktuje tekst jako laboratorium, stanowi zatem próbę odnalezienia w tradycyjnych praktykach badawczych humanisty cech pracy laboratoryjnej. Drugie wskazuje na różnice pomiędzy trybem pracy humanistycznej i laboratoryjnej. Autor artykułu stwierdza, że owo drugie rozumienie jest dla współczesnej humanistyki lepsze, pozwalające na poszukiwanie dróg rozwoju w odmienny sposób niż czyni to humanistyka tekstocentryczna. Zwraca ponadto uwagę, jak istotna dla humanistyki cyfrowej — w tym dla bibliografii cyfrowych, takich jak *Polska Bibliografia Literacka* — będzie digitalizacja części ogromnego zasobu informacji literackiej (1944/5-1989) oraz dostarczenie odpowiednich narzędzi badawczych i operowanie nimi.

Polski rynek mangi, a konkretnie jej elektroniczne wersje, stanowią pole do rozważań w artykule Sarah Skumanow pt. *Tradycyjne i elektroniczne wydania mangi*. Rynek mangi w Polsce autorka publikacji określa jako niszowy i rzadko poddawany analizom i opisom. Stara się przy tym dać odpowiedź na pytanie o powody braku sukcesu w odniesieniu do elektronicznych wydań mang w naszym kraju. „W artykule oprócz wskazania liczby tytułów mang, omówione zostały przykłady rodzimych wydawców, szata graficzno-edytorska tradycyjnych papierowych publikacji i ich cyfrowych odpowiedników”⁷. Badania komiksów przeprowadzone zostały na każdym z możliwych rodzaju urządzeń do czytania: tablecie, smartfonie, czytniku książek i komputerze. Według autorki, dwa dotychczasowe cyfrowe wydawnictwa mang nie są zadowalające. Przede wszystkim jakość wykonania pozostawia wiele do życzenia, a odbiór treści jest silnie uzależniony od urządzenia. Duży problem stanowi również piractwo. Z uwagi na powyższe czynniki wydawnictwa w Polsce skupiają się głównie na papierowych wydaniach mangi. Badania poczynione przez autorkę artykułu w jednoznaczny sposób wskazują na swoiste zderzenie cywilizacyjne rynków księgarskich: azjatyckiego i europejskiego. Podkreślają też, jak różne mogą być nośniki kultury masowej w Japonii i w Polsce.

⁶ Umerle Tomasz, *Humanistyczne laboratoria — o wytwarzaniu naukowej informacji literackiej (na marginesie pracy przy Polskiej Bibliografii Literackiej)*. W: Kuźmina Dariusz, Ochmański Mikołaj (red. nauk.), *Książka i technologie*, Warszawa, 2016, s. 123.

⁷ Skumanow Sarah, *Tradycyjne i elektroniczne wydania mangi*. W: Kuźmina Dariusz, Ochmański Mikołaj (red. nauk.), *Książka i technologie*, Warszawa, 2016, s. 135.

Tematem artykułu Piotra Ochmańskiego pt. *Terminologia bibliologiczna na łamach polskojęzycznej Wikipedii na wybranych przykładach* jest „analiza Wikipedii (edycja polska) jako informatora na temat problematyki z obszaru nauki o książce oraz jako narzędzia popularyzacji nauki na przykładzie bibliologii”⁸. Autor wybrał 50 terminów (zarówno ogólnych, jak i szczegółowych) z zakresu nauki o książce, które zostały przeanalizowane pod względem poprawności zawartej treści. Badania wykazały duże różnice pomiędzy artykułami i to zarówno jeśli chodzi o ich stronę merytoryczną, objętość i zawartość, jak i stronę edytorską. W rezultacie, jak stwierdza autor, „Wikipedia jako narzędzie nie jest wolne od błędów natomiast z uwagi na popularność, formę i duży zasięg może służyć popularyzacji bibliologii”⁹.

Lektura artykułów zamieszczonych w pracy zbiorowej *Książka i technologie* dostarcza cennych informacji o rozwijającym się na przestrzeni dziejów „świecie książki” i procesach mu towarzyszących. Pozwala od nowa spojrzeć na wiele zagadnień i mechanizmów, które książkę kształtowały. Poparte dokładnymi badaniami źródłowymi artykuły mogą stanowić ciekawy punkt wyjścia do dyskusji nad zagadnieniami, które zostały poruszone przez autorów. Wydawnictwo jest przeznaczone dla określonego typu czytelnika, a większość stanowią teksty wąsko specjalistyczne. Publikacja jest godna polecenia dla osób na co dzień badających procesy bibliologiczne, czytelnicze, drukarskie czy też edytorskie. Część z artykułów, jak np. *O książce i jej roli w życiu zakonników*, czy też *O tradycyjnych i elektronicznych wydaniach mangi*, może również zainteresować masowego odbiorcę. Bogata baza bibliograficzna dołączona do każdego z tekstów daje możliwość pogłębienia wiedzy na wybrany temat. Jak podkreślają redaktorzy monografii, książka jest medium, które od tysięcy lat współtworzy cywilizację i właśnie ta myśl przewodnia towarzyszy nam podczas lektury kolejnych artykułów. Forma i przekaz owego medium są ciągle doskonalone zależnie od uwarunkowań cywilizacyjnych. Zapoznając się z kolejnymi stronami publikacji, stajemy się niejako uczestnikami owych przemian, doświadczamy niezwykłych przeżyć wynikających z udziału w intelektualnej podróży po świecie książki i technologii. Pozostaje jednak pewien niedosyt, zasadne wydaje się więc pytanie o możliwość kontynuacji i rozszerzenia omawianej problematyki. Interesujących obszarów badań dotyczących książki i technologii jest znacznie więcej i z pewnością będzie ich jeszcze przybywać.

⁸ Ochmański Piotr, *Terminologia bibliologiczna na łamach polskojęzycznej Wikipedii na wybranych przykładach*. W: Kuźmina Dariusz, Ochmański Mikołaj (red. nauk.), *Książka i technologie*, Warszawa, 2016, s. 153.

⁹ Tamże, s. 153.